

La situació legal i la situació real del català

Gabriel Bibiloni

(Universitat de les Illes Balears)

El marc polític i jurídic en què es desenvolupa l'actual procés sociolingüístic català volta ja la quinzena d'anys. En els aspectes principals es pot dir que les coses estan consolidades i que podem començar a treure conclusions.

Una de les primeres hauria de ser sobre el mateix concepte d'oficialitat de la llengua. L'experiència catalana —i la gallega i la basca, ja que estem sotmesos bàsicament a les mateixes regles de joc— ens mostra com és urgent destacar la relativitat d'aquest concepte, per no dir la seva possible trivialitat. Hi ha llengües oficialment oficials, com diria Aracil, que no es troben en una situació molt més avantatjosa que d'altres que no ho són. El gaèlic, a la república d'Irlanda, s'esmenta sempre com l'exemple paradigmàtic. I, per altra banda, tenim el cas de Finlàndia, on el suec, l'antiga llengua dominant, té el caràcter de llengua oficial, i només és parlada per un escàs sis per cent de la població d'aquell país. A Irlanda l'única llengua imprescindible és l'anglès i a Finlàndia, el finès. La viabilitat d'una comunitat lingüística no depèn, doncs, de l'oficialitat de la seva llengua, sinó d'un cúmul de condicions sociològiques, de les quals l'oficialitat n'és nòmes una. En alguns contextos l'oficialitat única d'una llengua és certament un factor essencial: en estats com Suïssa o Bèlgica, i abans Iugoslàvia, l'oficialitat única de cada llengua al seu territori ha estat una condició necessària per mantenir l'equilibri lingüístic i assegurar l'existència i persistència de les comunitats lingüístiques. La política territorialista en aquests casos és l'únic que pot frenar l'aparició i l'increment de tota classe de desequilibris que altrament semblarien inevitables en estats on coexisteixen comunitats lingüístiques de proporcions i característiques diferents. En canvi, en els casos de comunitats lingüístiques erigides en estats sobirans, sembla que l'estat mateix, amb el que suposa de marc de convivència, d'adhesions i lleialtats, és un instrument que per ell mateix garanteix normalment el bon funcionament de la llengua nacional. Per això quan una llengua s'associa a aquest marc de convivència, d'adhesions i de lleial-

tats que és l'estat, la possible oficialitat d'altres llengües, del país o de fora, no posarà en perill el predomini absolut de la primera.

A l'estat espanyol, on una formulació igualitària no ha estat ni tan sols concebuda pels artífexs del règim actual, la declaració d'oficialitat del gallec, el basc i el català no garanteix de per si l'existència i persistència de les comunitats lingüístiques, sinó que en tot cas el que sí que resta garantit és el paper de la llengua dominant.

La peça central de marc jurídic i de la política lingüística actuals consisteix en el següent: una vegada creats tots els mecanismes perquè la societat funcioni en espanyol en allò que és essencial, es proclamen solemnement els drets individuals a l'ús del català, sense crear gaire mecanismes perquè la societat funcioni en aquesta llengua. La conseqüència és clara: la societat continua funcionant en espanyol en allò que és essencial, i això es produeix dins un context d'una aparent democràcia lingüística que enfatitza els drets individuals i ignora la desigualtat real de condicions d'ús de les dues llengües. Els Estatuts d'autonomia i les lleis de normalització lingüística són solemnes proclamacions de drets lingüístics individuals, que els ciutadans poden lliurement exercir. Ara bé, cal tenir present que els ciutadans opten per una o altra llengua d'acord amb la funcionalitat i rendibilitat d'aquestes llengües. Aquell qui s'adreça a un tribunal de justícia, aquell qui paga un anunci a un mitjà de comunicació, aquell qui posa un rètol al seu comerç o simplement aquell qui es dirigeix a un desconegut triarà la llengua que consideri de major eficàcia comunicativa, al marge del seu amor a la terra i dels seus sentiments d'autoidentificació. Els processos de substitució lingüística es caracteritzen per ser opacs, ocults. A la meua ciutat de Palma s'està produint una ràpida espanyolització de la interacció entre desconeguts en un moment en què hi ha també una percepció que el català és una llengua de cada vegada més usada.

El que s'ha fet fins ara —declaració d'oficialitat, proclamació de drets lingüístics individuals i algunes realitzacions concretes (dos o tres canals de televisió en català, alguna emissora de ràdio, assignaturització del català a les escoles, ensenyament en català a una part dels centres, ús desigual del català a l'administració autonòmica i local, etc.) ha portat innegablement a enfortir el prestigi de la llengua i a crear un cert desacomplexament dels parlants allà on la consciència ja era més feble (Illes Balears i País Valencià), i alhora ha frenat, en aquests llocs especialment, les tendències a la no transmissió familiar de l'idioma. Cal dir que seria simplificar no donar la importància justa a aquestes realitzacions. La comunitat lingüística n'ha sortit enrobustida, sens dubte. I també cal dir que la magnitud d'aquestes accions és ben desigual en

les diferents unitats administratives catalanes: no es comparable la política lingüística desenvolupada al Principat, on el algunes zones el català assoleix un alt grau de normalitat, a la desenvolupada a les Illes Balears o al País Valencià, on el desinterès dels polítics per la llengua és escandalós.

Ara bé, hi ha dos aspectes on el marc legal i la política lingüística han fracassat estrepitosament, i són dos aspectes centrals: d'una banda, no han canviat els principals hàbits lingüístic dels catalanoparlants, i, d'una altra, no s'ha aconseguit la integració dels hispanoparlants dins la comunitat lingüística catalana. I fins que s'assoleixen aquests dos objectius —o es vegi un inici del procés— no es pot parlar en absolut de normalització de la llengua catalana. Més aviat aquesta és un fracàs.

El principal dels hàbits lingüístic dels catalanoparlants que no s'ha corregit, per molt que es digui sovint el contrari, és la norma d'adreçar-se en espanyol a qui és —o se suposa que pot ser— hispanoparlant. Les diverses campanyes que s'han fet al Principat per modificar aquesta pauta de conducta han donat un fruit pràcticament nul, perquè òbviament no s'arreglarà amb campanyes un hàbit tan profundament arrelat i tan substancial amb un sistema de subordinació lingüística, un hàbit que és essencial perquè el grup de la llengua dominant es pugui permetre de romandre instal·lat còmodament i tranquil·lament en el més estricte unilingüisme. Més encara: a les grans ciutats s'ha incrementat la norma de parlar espanyol als desconeguts, amb la qual cosa es crea una espiral d'espanyolització de la interacció social que contrasta amb les excel·lències del marc jurídic i els progressos de la llengua que ens prediquen alguns responsables oficials.

La no integració dels hispanoparlants —immigrants, descendents d'immigrants o fills de matrimonis mixtos— és un fet indiscutible, casos excepcionals a part. No sols no s'integren, sinó que aquest és un sector en augment, a causa principalment del que s'ha dit en el paràgraf anterior. No s'integren (activament) perquè la situació sociolingüística no els en crea cap necessitat. Amb la comprensió del català —aquesta avui majoritària, a causa de la major presència de la llengua en àmbits públics— en tenen més que suficient. Hi ha coses realment sorprenents i colpidores: com que a l'escola on van els meus fills, on els mestres només parlen en català, els llibres i tots els papers són només en català i on qualsevol activitat és només en català, els infants de famílies hispanoparlants responguin en espanyol quan són interpel·lats fora de la classe per algú en català, siguin els mateixos companys o una persona major. Això demostra que la normalització lingüística no pot ser sectorial o parcial: o és global o no és res. La no integració dels hispanòfons és

deguda al fet que en la ment de tothom l'espanyol és *de facto* la llengua del país, per molt que els estatuts parlin del català com a llengua pròpia, i per tant no cal parlar-ne cap altra. La política bilingüista oficial ha contribuït a reforçar aquest esquema. Cada rètol bilingüe és una invitació a la no integració, ja que és igual que dir «aquestes són les dues llengües d'aquest país, escolliu la que vulgueu». La mateixa proposta oficial, llançada des de la Generalitat de Catalunya i coneguda com a *bilingüisme passiu* va en el mateix sentit. S'ha proposat que en la interacció entre els dos grups cadascú mantingui la seva llengua i entengui la de l'altre. Una altra invitació a la no integració. I una solució que no segueix ningú, perquè la conversa a dues llengües és quelcom per principi desagradable, una aberració, una cosa que va contra la mateixa naturalesa de l'acte de comunicació, que, com saben els estudiants de primer, entre altres coses significa compartir un mateix codi. Per això el bilingüisme passiu no és practicat enlloc: on hi ha dues comunitats lingüístiques, la llengua d'interrelació entre elles és o una o l'altra, i això defineix quina és la llengua dominant i quina és la llengua subordinada.

Una autèntica normalització lingüística ha de ser concebuda com una alternativa global a tota aquesta situació, que implicaria: 1) la conversió dels actuals unilingües hispanòfons en bilingües actius, cosa que no depèn de la seva bona voluntat, sinó de la creació de les condicions socials que ho exigeixin; 2) la introducció de la norma d'ús segons la qual la interacció entre el grup anterior i els catalanoparlants hauria de ser regularment en català, cosa que suposa; 3) la modificació de les pautes de comportament lingüístic de la població, en el sentit d'utilitzar el català oralment i per escrit en els àmbits avui dominats per l'espanyol (món laboral, comercial, etc.).

El debat que cal obrir, l'únic que té sentit avui dia, és en quin marc polític-jurídic, en quines condicions socials i amb quina política lingüística és possible aconseguir aquests objectius. En les circumstàncies actuals és evident que no.

Creiem que si la dinàmica se centra en la percepció de l'espanyol com la llengua *de facto* del país, o almenys com una de les dues llengües del país, l'alternativa de la normalització lingüística s'hauria de centrar en la percepció generalitzada del català com l'única llengua territorial, fet que només vindrà després d'una acció legal i política d'*estrangerització* de l'espanyol. Acció que inclouria entre altres mesures l'ús regular del català en qualsevol tipus d'administració, la catalanització total del sistema educatiu, la substitució dels principals mitjans de difusió en espanyol actuals per altres que usin només el català, o mesures (aparentment) secundàries com el doblatge o subtitulació de les

intervencions en espanyol per televisió. Tot i que alguns ens diran maximalistes, per a nosaltres aquests són els *mínims* per a la normalització del català. Aquesta només existirà si es creen les condicions d'imprescindibilitat que té qualsevol llengua normal. Ara cal cercar el context polític on això sigui possible.

Gabriel Bibiloni

Palma, 1992